

משה מגיד

לע"נ ר' יעקב אלימלך ב"ר שלום דב ז"ל
נלב"ע ט' טבת ה' תשל"ז ת.נ.צ.ב.ה.

תפשת מרובה לא תפשת¹

ראשי פרקים :

1. מבוא
א. ביאור המושג ושימוש
ב. המושג בסוגיין
ג. המושג בסוגיות הש"ס
2. "תפשת מרובה לא תפשת"
א. דעות הראשונים
ב. דעות האחרונים
3. סיכום

1. מבוא

א) ביאור המושג ושימוש.

הכלל "תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת" מופיע כאחד מכללי ההיסק בתורה.

עיקר השימוש בכלל זה הינו בתחום ובהיבט "חינוכי", כלומר כעיצה למדנית וחכמה, אך במיעוט מקומות משמש ככלל מכריע בתחום הפסיקה. בחיבור זה, ננסה אי"ה לדון בהיבטים ובהשלכות הנובעים מהשימושים השונים בכלל הני"ל במקומות בהם הוא מופיע. כמו"כ, ננסה לדון בהיבטים החינוכיים או המוסריים הניתנים להפקה מכלל חשוב זה. ראשית, נסביר את המושג והשימוש בו.

במקרים אשר נמצאים לפנינו שתי דרכים: א. לתפוס המרובה. ב. לתפוס המועט, ואנו **מסופקים** מה לתפוס מביניהם, עדיף לנו (ברוב המקרים) לתפוס המועט תחילה, מכיוון שאם יתברר שהיה לנו לתפוס את המרובה, הרי שהמועט יוותר בידינו, שכן הוא נמצא בכלל המרובה. אך אם נתפוס את המרובה תחילה, ויתברר שהיה עלינו לתפוס את המועט, הרי שלא תפסנו בידינו מאומה. עם זאת, כמובן שאם תפסנו את המרובה תחילה ויתברר אח"כ שאכן כך היה עלינו לתפוס, הרי שהמרובה יוותר בידינו (ואז ניתן ללמוד תפשת מרובה תפשת).

כלומר, כלל זה בא לידי ביטוי בעיקר במקרים בהם לא הובהר לנו מלכתחילה מה עלינו לתפוס. ועל מנת לפתור את הספק אנו נוקטים בכלל של

¹ חיבור זה נכתב במקור על סוגיית "תפשת מרובה לא תפשת" שבמסכת סוכה (ה' ע"א, ע"ב) אשר נלמדה בישיבתנו בזמנים קיץ ואלול ה'תשנ"ז. בהזדמנות זו אבקש להודות לרב מנשה שמרלובסקי שליט"א (ר"מ בישיבת הגולן) אשר הקדיש לי מזמנו עבור חיבור זה.

קול ברמה

"תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת". על כל פנים יש לדון כל מקרה לגופו של עניין .

למעשה, ניתן לדון את הכלל בשתי אפשרויות שונות :

- א. תפשת מועט - תפשת.
- תפשת מרובה - לא תפשת.
- ב. תפשת מרובה - לא תפשת.
- תפשת מועט - לא תפשת.

ב) המושג בסוגיין².

במסכת סוכה (ה' ע"א) הובא מושג זה לראשונה בעת שבקשה הגמרא ללמוד מהו המקור לגובה המינימלי המכשיר סוכה . בתחילה, מנסה הגמרא (שם) ללמוד את המקור לגובה מכלים אשר היו במשכן וזאת מגובהו של ארון-העדות, אשר יחד עם הכפורת היה עשרה טפחים. בהמשך, מקשה הגמרא, מהו גובהה של הכפורת ומניין? ומנסה ליישב הקושיה הנ"ל בכך שניתן ללמוד את גובהה של הכפורת (אשר הייתה הקטנה שבכלי המשכן) מגובה המסגרת של שולחן לחם-הפנים, אשר הייתה ממוסגרת מלמעלה וגובהה הייתה טפח. למעשה, למדה הגמרא את גובה הכפורת מהמועט שבכלי המשכן. א"כ, "תפשה" הגמרא את המועט.

רש"י בסוכה (ה' ע"א, ד"ה תפשת מרובה), מסביר בפירושו למושג "תפשת מרובה", כי בכל מקרה שיש בו מרובה ומועט, אם תפסנו את המועט - יפה תפסנו! ואם אח"כ יתברר שהיה עלינו לתפוס את המרובה, הרי שהמועט נותר בדינו. אבל, אם נתפוס המרובה תחילה, הרי נחשב כשקרנים בדברינו (כי ייתכן שהיה עלינו לתפוס את המועט תחילה ואילו אנו הרבינו לתפוס). ובלשון רש"י: "חיסרו לנו ממה שתפסנו (המרובה) בדינו, ואנו נראים כשקרנים בדברינו". א"כ, רש"י מציע לנו במקרה שאנו מסופקים מה עלינו לתפוס, עדיף לתפוס את המועט תחילה. אם יוסיפו-יוסיפו, אך המועט תמיד יישאר בדינו.

רש"י בדי"ה "תפשת מרובה" (ה' ע"ב) מפרש המושג. לפענ"ד³, ניתן להבין רש"י זה במגוון אפשרויות.

האפשרות הראשונה היא, שהבא לתפוס את המרובה תחילה הרי שנוטלים ממנו את המרובה ואז מצטייר בעינינו כאדם שקרן וממילא לא נותר בידיו מאומה (לא המרובה ואף לא המועט, כי המועט בכלל המרובה). האפשרות השניה היא, שלמעשה נוטלים ממנו את המרובה (שאותו לא היה ראוי לתפוס) ונחשב כשקרן בדבריו, אך המועט נותר בידיו.

² כל היכא שמופיע בחיבור זה "סוגיין" הכוונה לסוגיה במסכת סוכה (ה' ע"א, ע"ב) ועיין לעיל הערה מס' 1.

³ לכאורה, יש להקשות מדוע פירש רש"י ז"ל את הדי"ה "תפשת מרובה" פעמיים

התוספות בסוגיין (ד"ה "תפשת") מביא בתחילה את דעת ה"ש מפרשים" האומרים כי אין לתפוס את המרובה תחילה וזאת כיוון שלמרובה אין סוף, עכ"ל. מקשה התוס' הנ"ל: הרי לא ניתן ללמוד את דעתם בסוגיין מכיוון שבסוגיין עסקין במרובה עם הגבלה (שאם לא כן, איך ייכנסו כלים אלו למקדש?), ומביא התוס' ראיות לדבריו, כגון: במסכת ראש השנה (ד' ע"ב) וכן במסכת חגיגה (י"ז ע"א) דהתם מובא שעצרת אית ליה תשלומים כל שבעה לאחר החג כדילפינן מחג המצות דאיכא שבעה ימים. ומקשה הגמרא, ונילף מחג הסוכות (דאיכא שמונה ימים)? - ומתרצת, תפשת מרובה לא תפשת. וממשיך התוס' בראיה נוספת לקושייתו דלעיל מ"תורת כוהנים" (ויקרא ט"ו, כ"ה): "יזוב דמה ימים רבים", מפשוטו של הפסוק ניתן להבין "ימים" - זה מינימום שניים, אולם, ממשיך הכתוב "רבים" - משמע ימים הרבה (ללא הגבלה). ונחלקו תנאים בהסבר זה - ר' עקיבא סובר בדבר שמשמעו מועט ומשמעו מרובה, יש לתפוס את המועט תחילה. ר' יהודה בן בתירא סובר שיש "לתרגם" את המושגים: מועט - "מידה כלה" ואילו מרובה - "מידה שאינה כלה", וזאת היא דרך העולם: מודדים במידה הכלה [מועט] ואין מודדים במידה שאינה כלה [מרובה]. ר' נחמיה סובר כי הפסוק הנ"ל בא לפתוח [מועט=שניים] ולא לנעול [מרובה=ללא הגבלה]. ומסיק התוס' דבסוגיין כולם צריכים לטעמו של ר"ע. א"כ, מסיק התוס' כי במקרה שמשופק מה לתפוס, הרי שעדיף שיתפוס המועט תחילה - "תפשת מועט תפשת תפשת מרובה לא תפשת" (אליבא דכו"ע, אם טען על המרובה תחילה ויתברר למפרע, כי היה ראוי למרובה - הרי שתפס את המרובה, בבחינת "תפשת מרובה תפשת").

ג) המושג בסוגיות הש"ס.

במסכת חגיגה (י"ז ע"א), הגמרא מביאה דיון לגבי תשלומים בעצרת ומסיקה ש"תפשת מועט תפשת מרובה לא תפשת". רש"י (ד"ה "תפשת מרובה") מסביר כי בכל מקום שנמצא שתי דרכים, האחת לתפוס המועט והשניה לתפוס את המרובה, יש לתפוס את המועט, כי אז תפסתך תפיסה ואת המועט לא יוכלו לקחת ממך. תוס' (ד"ה "תפשת מרובה") פותח בכך שלמידה מרובה - אין קצבה לעולם, כי ניתן להוסיף למידה זו בלא גבול. לפיכך, יש לתפוס את המידה המועטה, בהמשך מביא התוס' את פלוגתת התנאים הנ"ל.

במסכת חולין (קל"ח ע"א), מובא המושג "תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת". רש"י (בד"ה "תפשת מרובה") מביא בתחילתו את מחלוקת התנאים⁴ ובהמשך מבאר כי היות ואין אנו יודעים, האם עלינו לטול **שלושה** או **עשרה**, עלינו לתפוס את "הראשון" [שלושה] מכיוון שאם נתפוס

⁴ פלוגתת התנאים בהסבר התוס' ד"ה "תפשת" בסוכה (ה' ע"ב) דלעיל.
⁵ עיין לעיל הערה מס' 4.

קול ברמה

את המרובה [עשרה] מהיכן נמעטוי ע"כ, מסכם הרשיי די ש לתפוס המועט [שלושה] שהוא בכלל המרובה [עשרה].

במסכת קידושין (י"ז ע"א) מבררים גבי סכום הענקה לעבד, ואיכא פלוגתא תנאים בסוגייה: ר' מאיר, ר' יהודה ור' שמעון.
ר' מאיר⁶ סובר מעניקים חמשה עשר שקלים, ר' יהודה סובר שלושים שקלים ור' שמעון סובר שמעניקים לו חמישים שקלים. הגמרא מקשה על ר' יהודה מדוע הוא סובר שלושים⁷ ולא סובר חמישים כערכין?⁸ ומתרצת: ראשית "תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת", כלומר תפוס את המועט [=שלושים] ולא את המרובה [=חמישים] ועוד הרי יש ללמוד עבד (כמו שבסוגיין - הענקה) מעבד (לגבי המזיק עבד - שלושים שקלים כסף). ממשיכה הגמרא ומקשה: "מאי טעמיה דרבי שמעון?" ומתרצת: "גמר נתינה נתינה מערכין, מה להלן חמישים, אף כאן חמישים". מנסה הגמרא להקשות: "ואימא: בפחות שבערכין!", כלומר דרוש (ר' שמעון) מהמחיר הנמוך שבערכין? אלא נאמר "אשר ברכך ה'". ממשיכה הגמרא: אולי נלמד "נתינה" "נתינה"? מעבד, מה להלן שלשים, אף כאן שלשים: "חדא, דתפשת מרובה לא תפשת: ועוד, עבד מעבד הוה ליה למילף!". עונה הגמרא: "ר' שמעון מיכה מיכה¹⁰ גמר". א"כ, ר' שמעון יסכים לתפשת מרובה לא תפשת, אך הוא לומד חמישים בגלל הגזירה שווה "מיכה" - "מיכה".

התוספות (בד"ה "חדא דתפשתה"), מנסה להתמודד עם הניגוד שבין הכלל "תפשת מרובה לא תפשת" לבין הלימוד מהפסוק: "אשר ברכך" (דברים ט"ו, י"ד), ומקשה: הרי ע"פ הלימוד מהפס' "אשר ברכך" היה על ר' יהודה לגרוס את חמישים של ערכין על פני שלושים של עבד¹¹. ועונה התוס': דאין להשוות כלל בין הכא להתם! דהתם הצד השני של "ריקס - ריקס" נובע מאותו פסוק: "כל בכור בניך תפדה ולא ייראו פני ריקס" (שמות ל"ד, כ').¹²

⁶ ר' מאיר לומד מעבד שנאמר: "הענק תעניק לו מצאנך ומגרנד ומיקבך אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו" (דברים ט"ו, י"ד).

⁷ ר' יהודה לומד "נתינה" - "נתינה" מעבד, נאמר: "אם עבד יגח השור או אמה כסף שלושים שקלים יתן לאדניו והשור יסקלי" (שמות כ"א, ל"ב), רשיי (שם): "שלושים שקלים יתן - גזירת הכתוב הוא. בין שהוא שוה אלף זוז, בין שאינו שוה אלא דינר".

⁸ נאמר בתורה בערכין: "והיה ערכך הזכר מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה והיה ערכך חמישים שקל כסף בשקל הקדשי" (ויקרא כ"ז, ג'). דעה זו, זהה לדעתו של ר' שמעון דלעיל.

⁹ בדומה לדעתו של ר' יהודה, ראה לעיל הערה מס' 6

¹⁰ רשיי (שם) ד"ה "מיכה מיכה", מסביר כלל חשוב בדרישת ולימוד גזירות שוות וז"ל: "אין אדם דן גזירה שווה מעצמו ומסורה היא להם מרבותיהם ומסיני איזו תיבה נכתבה לגזירה שווה ככל דבר הלמד מחבירו, ועד השתא דהוה אמרינן דרבי שמעון גמר מרביה דנתינת הענק נדרש לג"ש הוה פרכינן ג"ש מנא ליה דגמר מנתינה דערכין נגמר מנתינה דעבד? משיי איצטריך לתרוצי ג"ש דר' שמעון לאו ג"ש דנתינה גמר אלא דמיכה כתיב בעבד (ויקרא כ"ה) וכי ימוך וכתוב בערכין (ויקרא כ"ז) ואם מך הוא" עכ"ל.

¹¹ כדילף ר' מאיר חמישה שקלים של בכור, על פני כלשהוא מ"עולת ראה".

¹² בפסוק זה, מופיעים שני לימודים יחדיו: א. מצוות פדיון-הבן הבכור ב. עולת ראה. ר' מאיר העדיף בלימודו את הפס' "אשר ברכך" אשר מכריע לסכום המרובה

קול ברמה

ברס, הכא בערכין לומדים "נתינה - נתינה" משני פסוקים: א. שלושים שקלים של עבד ב. חמישים מערכין. לפיכך קובע התוס' כלל - כאשר לא נהיר איזה מן הפסוקים לכלול בגזירה שווה, אזי מכריעים לפי הכלל "תפשת מרובה לא תפשת מועט תפשת" דהיינו תפוס את המועט מביניהם. ברס, כאשר באים לקבוע את תוכנה של הגזירה שווה המכילה מרובה מחד, ומועט מאידך, אזי יכריע הפס': "אשר ברכך" - דהיינו תפוס את המרובה.

במסכת ערכין (ד' ע"ב), מביאה הגמרא ברייתא: "דתניא האומר ערך סתם¹³ עלי נותן כפחות שבערכין", ומבררת הגמרא: וכמה הפחות שבערכין? ועונה: שלושת¹⁴ שקלים. שואלת הגמרא: "ואימא חמישים?" [המרובה שבערכין], ועונה: "תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת". ומבאר רש"י: שהאומר לך תפוס את המרובה! - אינו חולק על דבריך, אלא מוסיף על המועט "דבכלל המרובה איכא מועט".

הגמרא ביומא (ע"ב ע"א) אומרת, כי היו ארבעה חוטי זהב בחושן ובאפוד ומוכיחה זאת מהפסוק: "וקצץ פתילים". הגמרא דוחה את האפשרות כי מדובר בשמונה פתילים. שואל תוס' (ד"ה "נעביד"), מדוע? - ומתרץ: "ואי אמרת תמניא, אי"כ אין לדבר סוף... ותפשת מרובה לא תפשת". אי"כ, מקשה תוס', מדוע גבי כ"ח חוטים של חושן ואפוד תופסים המרובה? - ועונה, כיון שהוא דבר שיש לו קצבה, ואדרבה יש לתפוס המרובה דבכלל מאתים מנה, אך קשה לתוס' מ"ה (ד' ע"ב) שם מקיש חג שבועות לחג המצות (שבעה ימים), ולא לחג הסוכות (שמונה ימים), כיון דתפשת מרובה לא תפשת, אע"פ שיש קצבה. ובקידושין (י"ז ע"א) גבי הענקה, נמי קאמר תפשת מרובה לא תפשת למרות שיש קצבה. ומתרץ תוס', דבר"ה קאמר לחומרא, ובקידושין אמרינן כלל זה, דמספיקא לא מפקינן ממונא. אי"כ, מוכח דדיינינן במידה הכלה לא כמידה וודאית, אלא ככל הספיקות בתורה. דהיינו, באיסורא - אזלינן לחומרא ואילו בממונא - אזלינן לקולא למוחזק בממון. וכן עוד מצינו כלל זה במסכת יומא (פ' ע"א), מגילה (ב', ע"א) ובראש השנה (ד' ע"ב) - עיין שם.

¹³ כלומר, לא הגדיר ערך או סכום מדוייק.

¹⁴ רש"י (שם) בדיה "שלושת שקלים", מסביר שלומדים את הסכום שלושה שקלים מהפסוק: "ולקבה שלושת שקלים" (ויקרא כ"ז, ו').
אולם התוס' (שם) בדיה "וכמה", מלמדנו שאע"ג ששינוי בתוספתא דמכילתין שאם אמר הרי עלי ערך סתם, מביא את המועט-חמישה (!) שקלים. אלא, התם מדובר גבי זכר והכא בסתם ערך.
גם הרמב"ם בהלכות ערכין וחרמין (פ"א, ה"כ) מסביר כי האומר ערך "סתם" עליו להביא שלושת שקלים וז"ל: "אמר הרי עלי ערך ולא פירש ערך מי, אלא ערך סתם, נותן פחות שבערכין שהוא שלושת שקלים" עכ"ל. וכן הרדב"ז (שם, סעיף כ') גם לומד שעליו לתת את הפחות שבערכין שזה שלושה שקלים ואף מוסיף שאין לתת המרובה בבחינת תפשת מרובה לא תפשת, וז"ל: "יתיר האומר ערך סתם עלי, נותן פחות שבערכין וכמה פחות שבערכין? שלושת שקלים! ואימא: חמישים! [=המרובה] - תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת".

2. תפשת מרובה לא תפשת. (א) דעות הראשונים

הר"ן על הרי"ף בשבועות (גי ע"א מדפיו) אומר: "ואשה כי יזוב דמה ימים רבים" (ויקרא ט"ו, כ"ה) יכול ימים הרבה? - אמר ר' עקיבא כל שמחד משמעו מרובה ומאידך משמעו מועט, עלינו לתפוס את המועט ונקטינן הכלל תפשת מרובה לא תפשת". כלומר, אם אתה לומד עשרה ימים, אמור אלף ויותר! ולפיכך אנו תופסים את המועט שב"ימים", דהיינו שני ימים. בבחינת "תפשת מועט תפשת מרובה לא תפשת".

הריטב"א (סוכה ה' ע"ב) כתב שיש לתפוס את המועט דווקא, זאת מכיוון שבמועט יש שיעור (והגבלה) ואילו ברוב המקרים למרובה אין הגבלה ואין שיעור אפילו במקרים בודדים שבהם יש למרובה הגבלה ושיעור (בסוגיין, כי הרי ניתן ללמוד מהגדול שבכלים שיש לו הגבלה ושיעור), אע"פ כן אמר הריטב"א שמידה שווה היא בכל מקום ואין דנים אותו לשיעורין, לפיכך מסיק שם הריטב"א דיש לתפוס את המועט תחילה בבחינת "תפשת מועט תפשת מרובה לא תפשת".

למעשה, יש מן הראשונים אשר ניסו ללמוד את מקור הכלל של "תפשת מרובה לא תפשת מועט תפשת" כשיטתו של הרמב"ם בהלכות כלאים (פ"י, הכ"ז): "כל איסור ספיקות מדברי סופרים ולפיכך הקילו בספיקות" עכ"ל.

יש שרצו להוכיח מכלל זה, כי ספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, ורבנן הם שהחמירו, כדברי הרמב"ם בהלכות כלאים (פ"י, הכ"ז): "כל איסור ספיקות מדברי סופרים, ולפיכך הקילו בספיקות". דאם לא כן, היאך תופסים המועט, הרי לא יצאנו מידי הספק, אלא כנראה מן התורה ספיקא דאורייתא לקולא. אך אין הדבר מוכרח, כיון שכאן יתכן שנפסול אם נוסיף על המידה¹⁵, ועוד ניתן לומר כי "תפשת מועט" אינה הכרעה מספק, אלא דרך לימוד במידת 'בנין אבי'¹⁶.

¹⁵ וצריך עיון, האם בסוגיין, שלא נאמר גובה הכפורת במפורש בתורה (ואין לכאורה איסור "בל תוסיף), יהיה פסול אם יחמיר ויוסיף על המידה המועטת? - אלא נראה לעני"ד לפרש כרעק"א (עין סוף הערה 25), דאזלינן בתר חומרא מדין וודאי ולא מספיקא, ולפיכך ביומא (ע"ב ע"א) נקטינן "תפשת מרובה תפשת", ואילו בשאר מקומות מחמירים ותופסים את המועט מדין ודאי.

¹⁶ עיין עוד בשו"ת הרשב"א (חלק ה', סימן קמ"ז) בעניין גודל אמה, ובריטב"א לקידושין (נ"ז ע"א) גבי זמן לקיחת עגלה ערופה.

ב) דעות האחרונים

בדעות האחרונים יש הגורסים דיש לתפוס המרובה דווקא ולא את המועט! כלומר: "תפשת מרובה תפשת מועט לא תפשת". אך יש כמובן הגורסים תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת, כפי שיתברר לקמן.

במסכת כלים (פ"יב, מ"א), המשנה עוסקת בטומאת טבעות ומסבירה כי טבעת אדם מטמאת ואילו טבעות בהמה טהורות. וקשה מדוע לא ריבה הכתוב טבעות בהמה שיהיו אף הן טמאות? מסביר התוס' יו"ט¹⁷ שאין מרבים, אלא נוקטים את המועט בבחינת "תפשת מועט תפשת".

ר' אברהם הלוי בספרו שו"ת גינת הורדים (ח"ו"מ, חלק ד' כלל ג', סימן וז) בדי"ה "איש היה", מביא מעשה על שליח¹⁸ שנשלח ע"י ק"ק חברון, ע"מ לגייס ממון בארצות הגולה. אנשי חברון עשו תנאי עם השליח, ששליש מהכסף שיאסוף בעיירות רחוקות ישאר אצלו, בכמה ערים יישאר אצלו חמישית מהכסף ובערים מסוימות לא ישאר בידו מאומה. בהגיעו למצרים, פגש השליח הנ"ל בתלמיד חכם, השליח סיפר לת"ח על שליחותו וכן על תנאי שליחותו עם ק"ק חברון, וביקשו לשמור על הכסף שיאסוף בחו"ל והורה לת"ח שמתוך הסכום הכללי (אשר יגיע אליו לפיקדון) יפריש כד: $\frac{2}{3}$ עבור ק"ק חברון והיתר $\frac{1}{3}$] יותיר לעצמו וזה יהיה שכר טרחת השליח. לאחר שבע שנים, שלח לו השליח לת"ח סכום כסף גדול וצירף לו מכתב ובו ציין "כי אע"פ שמן הראוי לעכב כל המעות לבלתי ינתנו לק"ק חברון... ואעפ"כ לאהבתו עם הקהל יבטל רצונו וישלח המעות ליד הקה"ל עכ"ל. הת"ח הבין בדעתו ש"כל המעות" הכוונה לתרום את כלל הסכום עבור ק"ק חברון (וזאת גם מכיוון שהשליח הביע בדעתו כי הוא אוהד ומתחשב במצבה הכספי העגום). לפיכך תרם הת"ח את מלוא הסכום עבור ק"ק חברון. כאשר חזר השליח, התרעם על מעשי הת"ח ותבע אותו לדין תורה בפני בי"ד המקומי. בעל הגינת ורדים בתשובתו מסביר "ואני הבא על החתום נטפל לזכות את השליח ולכן באתי לברר את דברי וכל איש על מקומו יבא בשלום" עכ"ל. בהמשך דבריו מסביר בעל הגינת ורדים שאמנם הייתה לת"ח התלבטות בין שלושת התנאים דלעיל, אך היה על הת"ח להפקיד את ה- $\frac{1}{3}$ בידו עבור השליח¹⁹ וגם אם התכוון השליח שיוותר עבורו $\frac{1}{5}$ מהסכום כפיקדון, הרי $\frac{1}{5}$ זה בכלל ה- $\frac{1}{3}$ ²⁰ וכמו כן, גם אם התכוון השליח בדבריו שיתרום את מלוא הסכום $\frac{3}{3}$] עבור ק"ק חברון²¹ הרי שאת ההפרש הנותר

¹⁷ ועיין עוד בתוס' יו"ט למסכת סוטה (פ"ה, מ"ג), זבחים (פ"ה, מ"ח), שביעית (פ"ט, מ"ד).

¹⁸ ניתן להגדירו "שד"ר" (= שליח דרבנן).

¹⁹ אז יוותר בידי הת"ח $\frac{1}{3}$ (השמור לשליח) וכן $\frac{2}{3}$ עבור ק"ק חברון.

²⁰ לאחר מכן, יוכל להפחית $\frac{1}{5}$ מתוך ה- $\frac{1}{3}$.

²¹ כאמור, הת"ח תרם בפועל את מלוא הסכום $\frac{3}{3}$] עבור ק"ק חברון.

קול ברמה

יוכל השליח לתרום בעצמו כאשר ישוב. ובלשונו :

"... שראוי היה לת"ח לתפוש צד זכות גדול שיש לו לשליח כי בזה לא היה הפסד של כלום אפי' לקהל שבבוא השליח ויודיענו פשר דבריו שר"ל שהסדר הוא שיעכב לו עשרים למאה, או שלא יעכב כלל. הנה יש בידו עוד לשלוח מותרות הללו לקהל חברון וטבא לתרוייהו הוה ליה למיעבד וכל מתחיל להסתחר כן הוא עושה ואינו מקפח ממון אחרים ביד אחרים מפני הספק והכא שפיר איכא לן למימר: **תפשת מרובה תפשת מועט לא תפשת**, מכיון שבמרובה **אפשר לתקן ובמועט אי אפשר לתקן**".

כלומר, היה לו (לת"ח) **לתפוס המרובה** עבור ק"ק חברון, אך עם כל זאת, להותיר אפילו המועט עבור השליח."

המהר"ם שיק בספרו (שו"ת מהר"ם שיק, או"ח חלק ג', סימן קפ"ח ד"ה "ובאמת קשה ליי") נשאל לגבי צורת חישוב השנה²², האם מחשבים את השנה ע"פ יום = שנה, או ע"פ חודש = שנה. עונה המהר"ם שיק כי חישוב השנה נעשה על יסוד חודש = שנה, כלומר חודש **מלא** [30 יום], אע"פ שהיתה הווא אמינא לומר דווקא חודש חסר [29 יום] בבחינת תפשת מועט תפשת ואם יתפוס המרובה יאמרו לו הבא ראיה. בכל מקרה הכא לא שייך לומר כן, דבמקרה דן החודש המלא הוא בבחינת ה"ודא"י ואילו החודש החסר הינו בבחינת ה"ספק", לפיכך **הכא יש לתפוס המרובה**²³ בבחינת **תפשת מרובה תפשת** מועט לא תפשת.

הרב מרדכי יצחק אייזיק רבינוביץ' מח"ס דעת מרדכי (חלק א'²⁴, סימן ל"א), מביא חקירה, האם הכלל "תפשת מרובה לא תפשת מועט תפשת", הוא מצד ודאי או מצד הספק. ואם הוא מצד ודאי, האם אמרינן את הכלל הני"ל דווקא כאשר המרובה מידה שאינה כלה ואין לה קצבה, או דלמא הכלל של "תפשת מרובה לא תפשת" נאמר אפילו במקום שלמרובה איכא קצבה?

ה"דעת מרדכי" מביא את התוס' בסוכה (ה' ע"ב) התם שנינו דבין במידה כלה ובין במידה שאינה כלה - לעולם תפסינן את המידה המועטה. ומוכח מדבריהם שהיא מידה וודאית שאפילו לר"ע במידה שאינה כלה, הרי שיש לתפוס את המועט מדין וודאי! אך מדברי תוס' ביומא (ע"ב ע"א) מוכח דבמידה הכללה לא דיינינן לה כמידה ודאית, אלא דיינינן ככל הספיקות האמורים בתורה. דגבי פתילים יליף כ"ח ולא אמרינן תפשת מועט, כיון דיש לו קצבה, וגבי קידושין (י"ז ע"א) ור"ה (ד' ע"ב) דיליף "תפשת מרובה לא

²² חישוב השנה נחוץ לעניין הקרבת קרבנות וכד'.

²³ המרובה דהיינו החודש המלא [30 ימים].

²⁴ הוצאת קיידאן (Kedainiai), ליטא תרצ"ט. חלק זה יצא לאור ע"י בן המחבר הרב אליעזר יהודה רבינוביץ', והינו נדיר המציאות מכיוון שרוב עותקיו הושמדו בתקופת מלחמת העולם-השנייה

תפשת" למרות שיש למרובה קצבה, מסביר התוס' דבר"ה אזלינן לחומרא, ובקידושין, לא מפקינן ממונא מספיקא. ומקשה ה"דעת מרדכי" מדוע לא נאמר לגבי תשלומין דניזיל לחומרא ונחייבו להביא ביום השמיני מספיקא, ולהתנות שאם אינו מחויב יהיו נדבה וניזיל ביה לחומרא? ומביא תשובת רעק"א (דרוש וחיידוש, חלק א' תשובה ט"ו)²⁵, דיש לנו כלל - היכן שניתן להקיש לקולא או לחומרא מקישין לחומרא

²⁵ רבי עקיבא איגר נשאל ע"י הר"ר עזרא מק"ק יאסטראווע, לגבי אחד שנדר ליתן נרות למנורה התלויה לפני העמוד בביהכ"נ. בעת הנדר הייתה המנורה בת ששה קנים וכעת המנורה היא הורדה ממקומה ונתלתה למטה ובמקומה הביאו מנורה חדשה בת ששה עשר קנים. אי"כ כמה נרות עליו ליתן? הרעק"א בתשובתו מעלה מספר התלבטויות: א. האם היה הנדר מעוניין לתרום דווקא למנורה התלויה לפני העמוד ללא נפקא מינה כמה קנים יש בה? ב. האם היה מעוניין הנדר ליתן דווקא ששה נרות, אפילו על המנורה הנמצאת כעת לפני העמוד? וכן בנידון דידן היות והנדר לא ששה בביהכ"נ בעת שנדר, הרי שאין בלשונו הסבה כלל.

ומסביר הרעק"א שרצונו היה ליתן דווקא על המנורה שהורדה [בעלת ששת הקנים]. אולם מציין הרעק"א, כי ראוי להסתפק א. האם יוצא ידי חובת נדרו בנתינת ששה נרות, או דלמא עליו ליתן את סכום הנרות למנורה התלויה כעת לפני העמוד? ב. באופן הספק עצמו, יש לדון האם עיקר הנדר מוסב על הסך הכולל של הקנים אשר נמצאים על המנורה התלויה כעת לפני העמוד, או דלמא ע"מ שייצא ידי חובת נדרו מספיק בנתינת ששה נרות לביהכ"נ?

הרעק"א מנסה לבאר את לשונו של הנדר, הרי אילו נסביר כי הנדר אמר "נרות" הרי מיעוט נרות- שניים! כדתנן במתניתין (מנחות קו ע"ב) הנדר גזרי עצים לא יפחת משניים (אע"ג דאמרין "יתפשת מועט תפשת", כיוון דאיכא מרובה בלא קצבה). ואולי ע"פ זה ייצא ידי חובת נדרו אפילו בנתינת שני נרות בלבד? אלא שיש לדחות, מכיוון שהכא איכא למרובה קצבה ולפיכך הוה ליה מרובה עם הגבלה. (כי הרי לא משמע שיתחייב ליתן יותר מהמרובה שבקנים, דהיינו ששה עשר קנים) לפיכך בנידון דידן לא שייך למימר דייצא ידי חובתו בנתינת שני נרות בלבד.

וכן מביא הרעק"א סייעתא לדבריו מהתוספות ביומא (עא ע"ב) שדווקא במרובה בלא קצבה אמרינן "תפשת מרובה לא תפשת", אולם בכמה מקומות בשי"ס אזלינן לחומרא כגון בתשלומין- (דשמא א"ל לו תשלומין טפי משבעה ימים). אלא שהרעק"א בא ללמדנו שיש כלל: חומרא וקולא- אזלינן בתר חומרא! והסיבה לחומרא היא מדין וודאי (וזאת נגד דעת בעל ה"פרי מגדים", שכתב בפתיחה הכוללת לפירוש המשבצות זהב, באמצע אות י', ד"ה המעלה והמדריגה השניה וז"ל: "ויאמנם צריך לדעת כי כפי דעתי באם יש גזירה שווה לחומרא וגזירה שווה לקולא וכן בהיקשא אין עונשין מהם דנהי דלקולא ולחומרא - לחומרא ילפינן היינו מספק צריך להחמיר!" עכ"ל).

וכן מביא הרעק"א ראיות נוספות לדבריו מבבא קמא (דף ד) דהתם מקישין לחומרא ומפקינן ממונא עי"ש. וכן מהתוספות בפסחים (דף מ) עי"ש. ולכן גבי תשלומין שהחומרא היא מצד המועט (שיכול להביא רק בתוך שבעה ימים). ולפיכך יש לתפוס את המועט מדין וודאי! ברם, עדיין קשה דאמרין שבספק ממונא אזלינן לקולא ואילו הכא אמרינן דמספק מפקינן ממון מדין חומרא. הרי **סתירה תרתי הדדי!** ועל כך נותר הרעק"א בצריך עיון. וממשיך שלעניינו אם הנדר לא בעי לפרש את נדרו הרי שאינו מחוייב ליתן יותר משני נרות. אולם אם הנדר מסופק בעצמו למה בדיוק נתכוון בעת נדרו, דהיינו שחשוב לו למלאות נרות דווקא במנורה התלויה לפני העמוד (ללא קפידיא מצד הנדר על כמות הנרות). הרי שיש להחמיר מצד הספק, כיוון שבנדרים עסקינן.

אי"כ למעשה מסיק הרעק"א דאיכא שני חילוקים: א. אם היה בלב הנדר לתרום ששה נרות, או דלמא לא היה בדעתו כלל. ואזי משמע שעל מנת לקיים את נדרו עליו ליתן ששה נרות (ואם לא יחפץ - עליו להתיר את נדרו). ב. ובמה שהסתפקנו (לעיל) שאם לא התכוון בלבו לשום כמות כלל ולכאורה ניתן היה לבאר "נרות"-מיעוט נרות שניים, הרי שיש לברר בדיוק למה נתכוון בנדרו, דהיינו אם אמר: נרות למנורה זו ואז התכוון לתרום נרות אשר יספיקו למלאות מנורה זו (ואז משמע טפי משניים ואפילו טפי מששה נרות!). אך מסכם הרעק"א שבנידון דידן עדיין יש לברר האם התכוון הנדר למיעוט נרות שניים, או דלמא סך נרות מספיק ע"מ למלא את קני המנורה. ונותר בצריך עיון לדינא.

והוי ודאי. כך גם כאן, כיון שאיננו יודעים אם לתפוס המועט או המרובה נקטינן לחומרא, כלומר נלמד תשלומין לז' ימים מדין ודאי. הידעת מרדכיי" מקשה שתי קושיות על פירושו של הרעק"א: א. ע"פ הסבר הרעק"א לתוס' ביומא, מדוע לא אמרינן בעניין תשלומין דיש לתפוס את המועט מדין חומרא? ועוד, שהרי התוס' בסוכה סיים דבריו כי כולם צריכים לטעמיה דר"ע דתפשת מועט, ומדוע לא הסתפק בתירוץ דלחומרא אזלינן? ב. מדוע בהענקה לא אמרינן, לקולא ולחומרא - לחומרא מקישינן, אלא אומרים דמספק לא מפקינן ממונא? - ומתרץ הידעת מרדכיי" תירוץ אחר: יש כאן סתירה בין שני הכללים, מחד, מועט ומרובה - יש לתפוס את המועט, ומאידך, קולא וחומרא - יש לתפוס את החומרא, וכיון שכך, ישנו ספק ואין מוציאים ממון מספיקא. הוא מביא את "מלא הרועים" (ערך: היקש) וכן "יד אליהו" לר' אליהו מקאליש²⁶ שלגבי קולא וחומרא מקישינן לחומרא. ברם, אם יש יותר צד לקולא מאשר לחומרא הרי דמקישינן לקולא! א"כ, מסיק הידעת מרדכיי" בנידון דידן כיוון יש לנו גם את הכלל של מועט ומרובה תופסים את המועט, לא אזלינן ע"פ הכלל של קולא וחומרא אזלינן לחומרא. וכן בהענקה לא לומדים מערכין דהיינו חמישים. אלא יותר שייך ללמוד שלושים מעבד ולהקיש לקולא, שהכלל מועט ומרובה מועט תפסינן - מסייע לו, וזה אף מצד של ודאי.

בהמשך מנסה הידעת מרדכיי" לתרץ את הקושי בין התוס' בסוכה לתוס' ביומא ע"פ דעת רעק"א, שבמקרה דנן שתי החומרות שוות ולפיכך היות ויש חומרא מחד וחומרא מאידך לא שייך לדון הכא בתשלומין מצד קולא וחומרא לחומרא, אזי גובר הכלל של תפוס את המועט דהיינו שבעה ימים. אולם בעניין הפתילים השזורים (יומא) הרי שהחומרא היא לצד המרובה ואילו לצד המועט יש קפידה שלא יפחית ממספר הפתילים הנדרש, לפיכך נאמר "תפשת מרובה תפשת" בבחינת בכלל מאתיים מנה.

3. סיכום

במקרה שאני מסתפק מה לתפוס את המרובה או את המועט, עליי לתפוס את המועט תחילה מכיוון שלמרובה אין הגבלה, וגם אם הייתי אמור לתפוס את המרובה, הרי שהמועט בכלל המרובה והוא נשאר בידי. אולם אם אתפוס את המרובה תחילה ויתברר כי היה עלי לתפוס את המועט הרי שאני אחשב שקרן בדברי.

מסוגיין וכן מהמשניות (כלים פ"ב מ"א, שביעית פ"ט מ"ד, וכן סוטה פ"ה מ"ג) ומהר"ף מסכת שבועות (ג' ע"א בדפיו) משמע תפשת מרובה לא תפשת. ועוד משמע, דאפילו בעת שיש למרובה הגבלה, כגון: במסכת קידושין (י"ז ע"א) לגבי הענקה לעבד דאיכא מרובה עם קצבה, ובמסכת חגיגה לגבי תשלומים בעצרת דאיכא מרובה עם קצבה נקטינן "תפשת מרובה לא תפשת" וכן משמע ממסכת חולין (קל"ח ע"א) וממסכת מגילה (ב' ע"א) וממסכת

²⁶ מביא ראיה לכך מסנהדרין (מ"ח) לגבי מיעוט ומרובה, בעניין אביי שלא למד מעכו"ם. עיי"ש

קול ברמה

ערכין (ד' ע"ב), וכן מהרשב"א משמע (שו"ת הרשב"א חלק ה', סימן קמ"ז) וכן משמע מהריטב"א (סוכה ה' ע"ב וכן קידושין י"ז ע"א) דתפשת מועט תפשת אף כאשר למרובה איכא קצבה. אולם ממסכת יומא (ע"א ע"ב) תוסי ד"ה ונעביד, משמע דבזמן דאיכא למרובה הגבלה נקטינן "תפשת מרובה תפשת", מכיוון שאין קפידא על יותר מעשרים ושמונה פתילים, בחינת בכלל מאתיים מנה²⁷. ברם, יש שניסו לפרש כי הכלל "תפשת מרובה לא תפשת" נובע מספיקא דאורייתא לקולא²⁸, ולכן לא שייך להוסיף למועט ולהחמיר כמרובה. אולם רעק"א בא ללמדנו כי אין אנו נוקטים לחומרא בגלל ספק, אלא נוקטים מועט מדין ודאי.

בהיבט ה"חינוכי" ניתן ללמוד מהכלל "תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת"²⁹ שאין לנו ל"המציא" מצוות ואיסורים, אלא כפי האמור בתורה. כמו"כ, אנו זכאים לסייג רק ע"פ מה שנאמר בתורה בלבד. ולפיכך כאשר יש באפשרותינו ללמוד במשמעות הרחבה מחד ובמשמעות מועטת מאידך, אין לנו אלא את המשמעות המצומצמת. כמו"כ, ניתן להשתמש בו לצורת לימוד התורה שבע"פ, דהיינו שאין לנו להכניס חידושים מעבר לנאמר במאמר עצמו, כגון: ש"ס, ראשונים ואחרונים, אלא את אשר משתמע בהכרח מתוכו³⁰.

ובמשמעות מחשבתית ניתן ללמוד מדבריו של בעל חובת הלבבות (שער הייחוד)³¹ על אחדות השי"ת. בין יתר הראיות על אחדות השי"ת מסביר על האחד כמועט העומד בפני עצמו שהוא יותר יציב וחזק מרובה המורכב מאחדים בודדים. יעויין שם.

---

²⁷ אע"ג דבמסכת קידושין (י"ז ע"א) איכא למרובה הקצבה ולכאורה הווה ליה למילף "תפשת מרובה תפשת", אע"פ כן נקטנו "תפשת מרובה לא תפשת" מכיוון דמספיקא לא מפקינן ממונא מהאדון. וכן במסכת ראש השנה (ד' ע"ב) לגבי תשלומים דאיכא למרובה הגבלה דהיינו, סוכות - שמונה ימים, על כל פנים ילפינן "תפשת מרובה לא תפשת" מכיוון דאזלינן בתר חומרא (דשמא יש לו תשלומין רק בתוך שבעה ימים).

²⁸ כהרמב"ם בהלכות כלאים (פ"י סוף פכ"ז).

²⁹ בסגנון זה כתב אליי הגר"א הלוי נבנצאל שליט"א (רב העיר העתיקה בעיה"ק ירושלים ור"מ בישיבת הכותל).

³⁰ וכן בשטר, אין בעל חוב יכול לגבות ולתבוע יותר ממה שמוכח חד-משמעית מהשטר.

³¹ על כך העיר לי הרה"ג מאיר מאזוז שליט"א (ראש ישיבת "כסא רחמים", בני ברק).